

บทที่ 4

ประวัติของรายการข่าววิทยุกรมประชาสัมพันธ์ กับบริบททางสังคมในรอบ 60 ปีที่ผ่านมา

การศึกษาประวัติของรายการข่าววิทยุกระจายเสียงในรอบ 60 ปีที่ผ่านมา เป็นการให้คำอธิบายปัญหาว่า รายการข่าววิทยุกรมประชาสัมพันธ์มีพัฒนาการและการคลี่คลายตัวจากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไร และการคลี่คลายหรือเปลี่ยนแปลงนั้น มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละยุคอย่างไรบ้าง

สำหรับการนำเสนอเนื้อหาในบทนี้ เนื่องจากเป็นเนื้อหาของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ที่มีระยะเวลาจนถึง 60 ปี ดังนั้นเพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจ ผู้วิจัยจึงกำหนดแนวทางในการนำเสนอเป็น 6 ยุคหลักๆ โดยอาศัยเกณฑ์การแบ่งจากความแตกต่างของอุดมการณ์รัฐที่ถูกนำเสนอในแต่ละยุค ได้แก่

1. ยุคการปลุกฝังระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2471-2481)
2. ยุคการสร้างชาติแนวชาตินิยมและเชื้อผู้นำ (พ.ศ. 2481-2500)
3. ยุคการพัฒนาประเทศในระบบพ่อขุนอุปถัมภ์ (พ.ศ. 2500-2516)
4. ยุควิกฤตการณ์ 14 ตุลา และ 6 ตุลา (พ.ศ. 2516-2519)
5. ยุคการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน (พ.ศ. 2519-2520)
6. ยุคการปรับท่าทีของรัฐโดยใช้วิธีการอ้อมซอมทางการเมือง (พ.ศ. 2520-2531)

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ยุคการปลุกฝังระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2471-2481)

วิทยุกระจายเสียง อุบัติขึ้นในประเทศไทยกว่า 60 ปีมาแล้ว เมื่อ นายพลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงทดลองขนาดเล็กส่วนพระองค์ขึ้น ที่วังบ้านดอกไม้ เพื่อทำการส่งเสียงพูดและเสียงดนตรี ในปี พ.ศ. 2470 และต่อมาก็ทรงริเริ่มจัดตั้งสถานีวิทยุทดลองอย่างเป็นทางการขึ้นที่ตึกกรมไปรษณีย์ โทรเลขหน้าวัดเลียบ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2471 ใช้ชื่อสถานีว่า "4 พ.เจ." (HS PJ)

กิจการวิทยุกระจายเสียงในช่วงบุกเบิกทดลองนั้น "...ได้รับความสนใจจากประชาชนหรือแม้แต่ทางราชการน้อยเหลือเกิน แทบไม่มีใครสนใจเลยก็ว่าได้..." (จำนง รังสิกุล, 2520 : 27) เพราะไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลาย และมีกฎหมายอาญาควบคุมการขออนุญาตมีเครื่องรับวิทยุ ดังนั้นวิทยุกระจายเสียงยุคนี้จึงไม่ใช่กิจการสื่อสารมวลชนที่สมบูรณ์นัก และกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มเชื้อพระวงศ์กันเป็นส่วนใหญ่ จนถึงกับมีการขนานนามวิทยุกระจายเสียงว่าเป็นเพียง "เครื่องเล่นของกรมกำแพง" (จำนง รังสิกุล, 2520 : 27) เท่านั้น

สถานีวิทยุกระจายเสียงถาวรแห่งแรกของไทย ถือกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2473 อันตรงกับวันพระราชพิธีฉัตรมงคลในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ชื่อว่า "สถานีวิทยุกรุงเทพฯที่พญาไท" (Radio Bangkok at Phayathai) ซึ่งในขณะนั้นปรากฏว่า ประชาชนเริ่มให้ความสนใจและนิยมฟังกันมากขึ้น "...ชนิดที่ถ้าบ้านไหนมีวิทยุฟัง เจ้าของบ้านนั้นจะมีความภูมิใจเป็นพิเศษ เพราะจะมีแขกมาเยี่ยมเพื่อร่วมขอฟังวิทยุด้วย จนเรียกกันว่า 'หัวบ้านโด่ไม่แห้งทีเดียว...' (โอภาส เสวิกุล, 2511 : 34)

ในขณะที่สถานีวิทยุถาวรแห่งแรกเกิดขึ้นและได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นนั้น ข่าววิทยุอย่างเป็นทางการก็ก่อกำเนิดขึ้นมา เพื่อสนองความต้องการข่าวสาร

อย่างรวดเร็วของประชาชน มากกว่าที่เคยได้รับจากหนังสือพิมพ์เพียงอย่างเดียว ดังที่ จ้านง รังสิกุล (2516 : 74) กล่าวว่า

ในเรื่องข่าวสารประเภทต่างๆทั้งในและนอกประเทศนั้น ไม่มีสื่อมวลชนชนิดใดจะสามารถเสนอได้รวดเร็ว ทันใจเท่ากับวิทยุกระจายเสียง และสำหรับรายการข่าว สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยขึ้นโรงเป็นหลักโดยตลอดอายุอันยาวนานกว่าสี่สิบปี คือเริ่มตั้งแต่ใช้ชื่อว่า วิทยุกรุงเทพฯที่พญาไท...

ในเวลาเดียวกัน การที่มีสถานีวิทยุเพียงแห่งเดียวนั้น ทำให้ผู้ฟังไม่มีโอกาสเลือกฟังรายการจากที่อื่น และทำให้ความนิยมในรายการข่าวที่ได้รับนั้นมีมากจนถึงกับมีการเรียกผู้ประกาศข่าวในสมัยนั้นว่าเป็น "ดาราวิทยุ"

...ในเวลานั้น ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นดาราวิทยุก็เห็นจะได้แก่ ร้อยโท เขียน อีมากร (บิดาพลสวัสดิ์ อีมากร ยอดดาวตลกคนหนึ่งของเมืองไทยเวลานี้) เพราะเป็นทั้งเจ้าหน้าที่ควบคุมสถานี ผู้ประกาศ และผู้อ่านข่าว มีเสียงออกไปให้ชาวบ้านได้ยินอยู่ทุกวิหัทวัน และผู้ฟังในเวลานั้นก็ต้องฟังเสียงคุณเขียน (เพราะมีอยู่สถานีเดียว ไม่มีให้เลือกฟังอย่างมากมายเหมือนในเวลานี้)... (โอกาส เสวิกุล, 2511 : 34)

เมื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชน ที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ท่าทีของรัฐที่เคยให้ความสนใจสื่อนี้้น้อยมากเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากช่วงก่อตั้งสถานีวิทยุที่ "รัฐบาลยุคนั้นยังไม่เห็นความสำคัญของวิทยุกระจายเสียง ที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมือง" (สุวิมล พลจันทร์, 2531 : 12) เปลี่ยนไปเป็นการพยายามขยายอำนาจทางการเมืองเข้ามาสู่สื่อประเภทนี้ ด้วยการประกาศทางวิทยุถึงชัยชนะของคณะราษฎร ที่นำโดยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ในการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อคืนวันที่ 24 มิถุนายน 2475 (ประยุทธ์ ลีทธิพันธ์, 2511 : 5-8)

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลของคณะราษฎรได้พยายามดำเนินนโยบายปกครองประเทศตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย และพยายามปลูกฝังความรู้ต่างๆเกี่ยวกับระบอบนี้ให้แก่ประชาชน ในขณะที่หนังสือพิมพ์ยุคนั้นเป็นสื่อมวลชนที่ค่อนข้างจะแตกแยกเป็นฝักฝ่าย ทั้งที่ต่อต้าน เป็นกลาง และเข้าข้างรัฐบาล (สุภัญญา ตีระวนิช, 2526 : 8) รัฐบาลจึงต้องอาศัยสื่อใหม่ โดยอาศัยการอ้างกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของในวิทยุกระจายเสียง เพื่อใช้ทำงานทางอุดมการณ์ทางการเมืองของตน เนื่องจากเล็งเห็นประสิทธิภาพว่าสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือโฆษณาทางการเมืองอย่างได้ผลรวดเร็ว (สุวิมล พลจันทร์, 2531 : 13) และในขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ได้จัดตั้งหน่วยงานอิสระขึ้นมารองรับหน่วยหนึ่ง เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2476 ให้ชื่อว่า "กองการโฆษณา" ขึ้นตรงต่อคณะรัฐมนตรี พันตรีหลวงรณสิทธิพิชัย อดีตอธิบดีกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์, 2529 : 21) ได้กล่าวถึงแนวทางในการดำเนินงานของกองการโฆษณาสมัยนั้นว่า

... เป็นองค์การที่รักษาไว้ซึ่งนโยบายของรัฐบาล มีหน้าที่เป็นปากเสียงของรัฐบาลโดยตรงในอันที่จะแก้และกันความเข้าใจผิด ซึ่งอาจมีขึ้นทั้งนอกและในประเทศ ในการปกครองตามลัทธิประชาธิปไตยนั้น ย่อมกำหนดให้อำนาจสูงสุดอยู่ที่ปวงชน เพราะฉะนั้นความเข้าใจผิดหรือถูกของปวงชน จึงย่อมเป็นผลโดยตรงแก่นโยบายของรัฐบาล...

เมื่อมีการจัดตั้งกองการโฆษณาขึ้นมาแล้ว ก็เริ่มมีการถ่ายโอนงานข่าววิทยุจากกรมไปรษณีย์โทรเลขมาไว้ยังหน่วยงานใหม่นี้ ดังที่ ไพโรจน์ ชัยนาม อดีตอธิบดีกรมโฆษณาการอีกคนหนึ่ง (กรมประชาสัมพันธ์, 2526 : 39) กล่าวไว้ว่า "... ในเวลานั้น งานวิทยุกระจายเสียงส่วนใหญ่ยังอยู่ที่กรมไปรษณีย์โทรเลข ซึ่งเป็นเจ้าของเครื่องส่ง แต่งานข่าวทางราชการส่วนใหญ่ก็เริ่มไปจากกองการโฆษณาแล้ว..." และสำหรับเนื้อหาของข่าวนั้น ก็พอจะอนุมานจากนโยบายของกรมโฆษณาการได้ว่า นอกจากการให้ข่าวสารการเมืองแก่ประชาชนแล้ว ข่าววิทยุสมัยนั้นก็น่าที่จะแฝงหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ประชาธิปไตยแก่ประชาชนตามนโยบายของรัฐบาลด้วย

ต่อมาเมื่อบทบาททางการเมืองของวิทยุกระจายเสียงมีมากขึ้น และ คณะรัฐบาล "... จะเริ่มเห็นความสำคัญของการโฆษณามากขึ้น..." (กรมประชาสัมพันธ์, 2526 : 39) ทำให้มีการปรับปรุงงานของกองการโฆษณา แต่ยังคงภาระหน้าที่สำคัญๆดังเดิม และให้เปลี่ยนชื่อเป็น "สำนักงานโฆษณาการ" สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2476 การปรับปรุงงานของ สำนักงานโฆษณาการนี้ นอกจากในด้านเนื้อหาและการดำเนินงาน (software) แล้ว รัฐบาลยังให้ความสนใจในส่วนของเทคนิคการกระจายเสียง (hardware) เพื่อให้เข้าถึงผู้ฟังจำนวนมากขึ้น โดยมีนโยบายที่ "... จะขยายวิทยุให้ไต่ย่นทั้ง ประเทศ ทั้งกลางวันและกลางคืน เดี่ยวนี้ไต่ย่นกลางวันเพียง 250 กิโลเมตร" (กรมประชาสัมพันธ์, 2526 : 69) และการปรับปรุงกำลังส่งดังกล่าวนี้ ทำให้ชาววิทยุมีโอกาสขยายขอบเขตการรับฟังได้มากขึ้นนั่นเอง

กล่าวได้ว่า จากการก่อตั้งกองการโฆษณา จนถึงการปรับปรุงงาน เป็นสำนักงานโฆษณาการนั้น ชาววิทยุได้เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินนโยบาย ของรัฐเพื่อเผยแผ่ประชาธิปไตยสู่ประชาชน ด้วยเหตุผลที่ว่า "... รัฐบาลสมัย นั้น ต้องการให้เรา [สำนักงานโฆษณาการ - ผู้เขียน] ทำงานด้านโฆษณา เผยแพร่ และให้ความรู้ในระบอบประชาธิปไตยให้มันกว้างขวางยิ่งขึ้น..." (กรมประชาสัมพันธ์, 2526 : 69)

ยุคการสร้างชาติแนวชาตินิยมและเชื้อผู้นำ (พ.ศ. 2481-2500)

การเผยแผ่ลัทธิชาตินิยม

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ใน เดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 ประเทศไทยก็ได้เข้าสู่ยุคของ "การสร้างชาติ" ซึ่ง มีความหมายว่า การสร้างประเทศใหม่ให้ยิ่งใหญ่ และให้คนไทยมี "วัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่งกายเรียบร้อยดี มีที่พักอาศัยดี และมีที่ทำมาหา กินดี" (กรมโคลนาการ, 2485 : 3, อ้างถึงใน แกมสุข นุ่มนนท์, 2521 :

14) ด้วยการปลุกจิตสำนึกชาตินิยมของคนไทย โดยการออก รัฐนิยม 12 ฉบับ เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชาติ

กุศโลบายการใช้จิตวิทยาชักจูงใจมวลชน (mass suggestion) ให้เกิดศรัทธาในเกียรติภูมิของชาตินี้ จอมพล ป. อาศัยสื่อมวลชนแทบทุกสื่อที่มีอยู่ในขณะนั้น เป็นเครื่องมือสื่อสารทางอุดมการณ์ ไม่ว่าจะเป็น หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ เพลงร่ำวง เพลงปลุกใจ ลิเก บทละครประวัติศาสตร์ของหลวง วิจิตรวาทการ และวิทยุกระจายเสียง โดยเฉพาะการใช้รายการบทสนทนาทางวิทยุระหว่างนายมั่น ชูชาติ และนายคง รักไทย "...ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของท่านผู้นำ โดยกล่าวเน้นเรื่องการสร้างชาติ ความรักชาติ และความยิ่งใหญ่ของชาติ" (ประอรรัตน์ บุรณมาตร, 2528 : 66-67) ตลอดจนการ "ชี้แจงนโยบายของรัฐบาล และช่วยเหลือโฆษณากิจการของรัฐบาล" (สังข์ พัดโนทัย, 2499 : 71)

ในขณะเดียวกัน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปได้อย่างสะดวกขึ้น จอมพล ป. จึงได้รวมศูนย์ความรับผิดชอบสื่อวิทยุกระจายเสียงไว้เพียงแห่งเดียว โดยย้ายงานของกองทะเบียนเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงทั้งหมด จากกรมไปรษณีย์ โทรเลขมาขึ้นกับสำนักงานโฆษณาการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2482 และปรับปรุงงานสื่อข่าวให้เป็นระบบมากขึ้น โดยการ "...ตั้งผู้สื่อข่าวจากหน่วยราชการต่างๆอย่างเป็นการเพิ่มขึ้น ประสานงานกับผู้สื่อข่าวของกรมโฆษณาการ [สำนักงานโฆษณาการสมัยนั้น - ผู้เขียน] โดยตรง..." (สุวิมล พลจันทร์, 2528 : 14) ผู้สื่อข่าวคนสำคัญๆในยุคนั้น ได้แก่ สรรพสิริ วิริยะศิริ เป็นต้น

ต่อมารัฐบาลได้ยกฐานะของสำนักงานโฆษณาการขึ้นเป็น "กรมโฆษณาการ" เมื่อปี พ.ศ. 2483 รวมทั้งจัดตั้งแผนกข่าวขึ้นมาเฉพาะสำหรับกองการกระจายเสียง เนื่องจากหน้าที่ความรับผิดชอบมีมากขึ้น และประสิทธิภาพของสื่อต่างๆในตัวเองผลักดันให้รัฐบาลตระหนักที่จะใช้สื่อเหล่านี้มากขึ้นด้วย (สุวิมล พลจันทร์, 2531 : 21) และหลังจากนั้นในปีถัดมา สถานีวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ ก็ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น "สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย" มีฐานะเป็น "วิทยุแห่งชาติ" (กรมประชาสัมพันธ์, 2526 : 69)

ในช่วงเวลานั้น ความสำคัญของงานข่าววิทยุได้รับความสนใจมากขึ้น ดังจะเห็นจากการที่ผู้บริหารระดับสูงของกรม ยังต้องเข้ามาคลุกคลีกับการทำงานด้านข่าววิทยุด้วย วิชาศ โอสถานนท์ อธิบดีกรมโฆษณาการในขณะนั้น (กรมประชาสัมพันธ์, 2532 : 68-70) กล่าวว่า

ผมเป็นอธิบดี เป็นหัวหน้ากองการโฆษณาในสมัยโน้นสมัยจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี ผมเป็นทั้งโฆษก เขียนข่าว และประมวลข่าว ทั้งหมด ก็เอาไปออกอากาศเอง เพราะโอกาสเช่นนั้นมันสะดวก ผมก็ไปโน้ตเอามาแล้วก็ให้พวกเราเขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษพร้อมเล่าให้ฟังและทำข่าวได้ดีมาก... คนที่กรมไม่ทราบว่ามีเท่าไร แต่ข้าราชการช่วงนั้นมีประมาณ 100 กว่าคน แต่คนของกรมไม่พอกับงาน งานมีมาก กระจายเสียงทั้งดนตรี ข่าว ทำหลายแผนก... แต่ในสมัยนั้น ทุกคนอยากจะทำงานอยากรับใช้ชาติ เมื่อเช่นนั้นก็ง่ายสำหรับหัวหน้ากองหรืออธิบดี ที่ไปเรียกใครได้เลย...

นอกจากนี้ การทำงานข่าววิทยุสมัยนั้น อธิบดีกรมโฆษณาการยังต้องเข้าร่วมฟังการประชุมคณะรัฐมนตรีทุกวันด้วย "...เวลาการประชุมคณะรัฐมนตรี ผมก็ไปนั่งด้วยแต่ผมนั่งทำข่าว ถ้าผมไม่ไป คุณวิโรจน์ก็ต้องไปแทนเพราะเป็นรองอธิบดี เวลาผมไม่อยู่เขาก็ทำแทน..." (กรมประชาสัมพันธ์, 2532 : 70)

การเผยแพร่ลัทธิผู้นำ

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง อุดมการณ์การสร้างชาติแนวชาตินิยม เริ่มถูกบิดเบือนไปเป็นอุดมการณ์ในแบบ "ลัทธิเชื่อผู้นำ" กล่าวคือ "...ใช้อำนาจเผด็จการเข้ามาสร้างชาติ... มีการปลุกฝังให้ประชาชนยึดตัวบุคคลเป็นหลัก คือ ยึดจอมพล ป. หรือผู้นำว่า ท่านผู้นำไปทางไหน ฉันจะตามไปด้วย..." (แถมสุข นุ่มนนท์, 2521 : 18)

สื่อมวลชนสำคัญๆในสมัยนั้น ถูกใช้ในการนำเสนอและขยายผลลัทธิเชื่อผู้นำแก่ประชาชน หนังสือพิมพ์ถูกจำกัดเสรีภาพในการเสนอความคิดเห็น

ทางการเมือง โดยการออกพระราชบัญญัติการพิมพ์ 2484 และการตรวจข่าวที่เข้มงวด (พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520 : 62-64) ส่วนวิทยุกระจายเสียง มีการถ่ายทอดบทเพลงปลุกใจของกรมโฆษณาการและกรมศิลปากร และการใช้รายการสนทนานายมัน-นายคงชกจูงใจมวลชนให้เดินตามผู้นำ ตลอดจนการสร้างสัญลักษณ์ประจำตัวผู้นำ ด้วยการบรรเลงเพลงสดุดีนิบุลสงครามภายหลังการจับค่าปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง (กาญจนาคพันธุ์, 2520 : 116)

สำหรับงานข่าววิทยุสมัยสงคราม จอมพล ป. ได้รวมศูนย์การเสนอข่าวสารของรัฐบาลไว้ที่กรมโฆษณาการเพียงแห่งเดียว และมีการจัดตั้งโฆษกรัฐบาลขึ้นมา ออกแถลงข่าวครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2485 ไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดีกรมโฆษณาการสมัยนั้น และเป็นโฆษกรัฐบาลคนแรก (กรมประชาสัมพันธ์, 2531 : 6) กล่าวถึงเหตุผลในการจัดตั้งโฆษกรัฐบาลว่า

... ขณะนั้นญี่ปุ่นได้เข้ามาในเมืองไทยแล้ว และได้เตรียมการปกครอง นับตั้งแต่ผู้นำคนที่มีความสามารถเข้ามาเป็นโฆษก เปิดการแถลงข่าวการเมืองเอง เมื่อเป็นเช่นนั้น จอมพล ป. นิบุลสงคราม ได้เรียกผมไปพบ ประารกว่าในเมืองญี่ปุ่นทำเช่นนี้ เราก็ต้องแถลงข่าวของเราเองเหมือนกัน และแต่งตั้งให้ผมเป็นโฆษกของรัฐบาล...

ในขณะเดียวกัน จอมพล ป. ก็มีคำสั่งห้ามหน่วยงานราชการทุกแห่งแถลงข่าว แต่ถ้ามีเรื่องสำคัญก็มอบให้โฆษกรัฐบาลแถลงข่าวแต่ผู้เดียว โดยอ้างเหตุผลว่า "... คณะรัฐมนตรีมีงานมาก ไม่มีเวลาให้ข้อมูลข่าวสารได้ และเพื่อให้การให้ข่าวสารเป็นไปอย่างเรียบร้อย ข้อมูลตรงกัน จึงควรมีตัวแทนรัฐบาลเป็นผู้ให้ข่าวสารโดยตรง" (สุวิมล พลจันทร์, 2528 : 141)

ในด้านเทคนิค จอมพล ป. ได้ขยายการส่งกระจายเสียงไปยังต่างจังหวัด ให้เข้าถึงประชาชนมากขึ้น โดยการจัดตั้งวิทยุสาธารณะให้ทั่วถึงทุกจังหวัดทุกอำเภอ และ "... หากไม่มีเครื่องรับวิทยุ ถือว่าเป็นความผิดฐานขัดคำสั่ง" (ป. นิบุลสงคราม, 2487, อ้างถึงใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 2532 : 57)

การสร้างชาติภายหลังรัฐประหาร 2490

เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม และจอมพล ป. ถูกจับในฐานะอาชญากรสงคราม ในปี พ.ศ. 2487 นโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมที่เคยดำเนินมา ก็สิ้นสุดลง แต่ชาววิทย์ก็ยังมีการเล่นอยู่เป็นปรกติ ดังที่ สังข์ พิศนาคย์ (2499 : 120) ได้เขียนไว้ในขณะถูกคุมขังพร้อมจอมพล ป. ว่า

... ข่าวในประเทศ คือนั้น มีประกาศว่าคุณหลวงอดุลได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการอาชญากรฯ พวกเราฟังแล้วใครจะรู้สึกอย่างไรไม่มีทางทราบได้ เพราะที่นั่นเขาห้ามการพูดกันอย่างเข้มงวด ฟังวิทยุจนเลิกแล้วจึงนอน รุ่งขึ้นได้ยินเสียงวิทยุเบาลงไปมากเกือบไม่ได้ยิน พอถึงเวลาข่าวในประเทศเขาปิดเสียงเลย...

ช่วงรอยต่อภายหลังสงครามนั้น สถานการณ์บ้านเมืองที่มีรัฐบาลพลเรือนเข้ามาบริหารประเทศค่อนข้างสับสน และมีการเปลี่ยนคณะรัฐบาลกันหลายครั้ง แต่หลังจากนั้นเพียง 3 ปี จอมพล ป. ก็สามารถกลับมามีอำนาจทางการเมืองได้อีกครั้งหนึ่ง ในช่วงนี้สถานีวิทย์ของหน่วยราชการต่างๆ เริ่มมีการจัดตั้งขึ้นมา นับตั้งแต่ "สถานีวิทย์ทดลอง 1 ปรณ." ซึ่งเป็นสถานีวิทย์แห่งแรกที่กระจายเสียงคู่มา กับสถานีวิทย์กระจายเสียงแห่งประเทศไทย (เสงี่ยม เผ่าทองศุข, 2526 : 38) ขณะเดียวกัน กรมโฆษณาการก็ได้จัดทำข่าวประกอบเสียงทางวิทยุออกอากาศเป็นครั้งแรกในการรายงานข่าวผลการชกมวย เมื่อปี พ.ศ. 2491 โดย สรรพสิริ วิริยศิริ หัวหน้าแผนกสื่อข่าวและผู้ประกาศสถานีวิทย์กระจายเสียงแห่งประเทศไทยในขณะนั้น เป็นผู้จัดทำขึ้น ซึ่งจัดได้ว่า "...เป็นการเปิดศักราชใหม่แห่งการเล่นข่าว เป็นการเบิกทางไปสู่การถ่ายทอดออกอากาศโดยตรงในเวลาต่อมา..." (สรรพสิริ วิริยศิริ, 2528 : 45)

ภายหลังรัฐประหาร 2494 กลุ่มทหารและตำรวจมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น จอมพล ป. จึงต้องอาศัยการถ่วงดุลทางการเมืองของทั้งสองฝ่าย โดยอาศัยการสนับสนุนจากประเทศตะวันตก ด้วยการเข้าร่วมกลุ่มต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้อำนาจ

ทางการเมืองของตน เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนสมัยนั้น โดยเฉพาะวิทยุกระจายเสียง จึงดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ มีการห้ามเสนอละครแนวรักทางวิทยุ แต่ให้เน้นหนักในการเสริมสร้างความกตัญญู กตเวทิต่อบิดามารดา ความรักชาติ ความมั่นคงของชาติ และต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นสำคัญ (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2530 : 54)

ในช่วงนี้ กิจการวิทยุกระจายเสียงในรูปแบบการค้าได้ขยายตัวอย่างมาก รัฐบาลจึงได้ออกพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 แต่ไม่สามารถควบคุมได้อย่างแท้จริงในทางปฏิบัติ สำหรับ "กรมประชาสัมพันธ์" ภายหลังเปลี่ยนชื่อมาจากกรมโฆษณาการ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2495 แล้ว ก็มีการปรับปรุงงานด้านข่าววิทยุ โดยเพิ่มเวลาออกอากาศจากเดิม 15 นาที เป็น 45 นาที เพื่อให้ประชาชนได้ทราบความเคลื่อนไหวของรัฐบาล และรู้ข่าวสารทางการเมืองอื่นๆมากขึ้น และมีการจัดตั้งแผนกสื่อข่าวขึ้นมา เพื่อแสวงหาข่าวมาออกอากาศในเวลาที่เพิ่มขึ้นอีก 30 นาที รวมทั้งจัดส่งเจ้าหน้าที่ในแผนกไปประจำกระทรวงทบวงกรมต่างๆ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการสื่อข่าวมากยิ่งขึ้น (สินธิ์ (รัตนภรณ์) สิทธิรักษ์, 2533 : 43-44)

นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งสำนักงานแถลงข่าวไทยในต่างประเทศขึ้น ที่กรุงลอนดอนและกรุงวอชิงตัน ในปี พ.ศ. 2497 เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสร้างสัมพันธไมตรีกับประเทศตะวันตก และเพื่อเป็นตัวแทนกรมประชาสัมพันธ์ในการเผยแพร่ข่าวสารด้านการเมืองการปกครองของรัฐบาล รวมทั้งตรวจสอบแก้ไขความเข้าใจผิดของสื่อมวลชนและประชาชนทั่วไปในประเทศนั้นๆ และในประเทศใกล้เคียงที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน (กรมประชาสัมพันธ์, 2526 : 166)

อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2500 จอมพล ป. ได้ประสบปัญหาในประเทศอย่างหนัก โดยเฉพาะการเกิดทกขกภัยในภาคอีสาน และคอร์รัปชันในวงราชการ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงทำการรัฐประหารยึดอำนาจ เป็นการสิ้นสุดอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยสมบูรณ์

ยุคการพัฒนาประเทศในระบบพ่อขุนอุปถัมภ์ (พ.ศ. 2500-2516)

สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2500-2506)

ภายหลังรัฐประหาร 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี การขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองในครั้งนั้น จอมพลสฤษดิ์ได้อำนาจความชอบธรรม ในการบริหารประเทศในแนวเผด็จการอำนาจนิยม (authoritarianism) ทางทหาร ว่าเป็น "ประชาธิปไตยแบบไทย" ที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชน (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2519 : 50) และขณะเดียวกัน ก็ได้ประยุกต์พื้นฐานความคิดทางประวัติศาสตร์ไทยในระบบพ่อขุนอุปถัมภ์มาปกครองประเทศ การผสมผสานแนวคิดทั้งสองคือ เผด็จการทหารกับระบบความคิดดั้งเดิมแบบ "พ่อขุน" เข้าไว้ด้วยกันนี้ ทำให้แนวคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ถูกเรียกว่าเป็นแนวคิดใน "ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ"

ศักดิ์นา ฉัตรกุล ณ อุษยา (2526 : 213-229) ได้แบ่งนโยบายหลักที่ต่อยอดความคิดสำคัญของจอมพลสฤษดิ์ไว้เป็น 4 ประการด้วยกันคือ

1. ให้เหตุผลของการปฏิวัติ การสร้างสถานการณ์ปฏิวัติและการพัฒนา
2. สร้างระบบพ่อขุนและประชาธิปไตยแบบไทยขึ้นมา
3. เทอดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์และแสดงความจงรักภักดี
4. สร้างภาพที่น่ากลัวของคอมมิวนิสต์ให้เกิดแก่ประชาชนและแสดงตัวต่อต้านอย่างจริงจัง

นโยบายสองข้อแรกนั้น เป็นการสร้างความชอบธรรมของการยึดอำนาจรัฐและสถาปนาระบอบเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ส่วนสองข้อหลัง เป็นเสมือนแรงเสริมเพื่อสร้างความยอมรับในอำนาจการปกครองแบบเผด็จการ

นอกจากนโยบายดังกล่าวแล้ว จอมพลสฤษดิ์ยังได้ปฏิรูปโครงสร้างสังคมไทยเพื่อให้เกิดความทันสมัย ด้วยการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ และการ

ศึกษาให้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ภายใต้คำขวัญว่า "น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ" และสร้างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ขึ้นใช้ในระหว่างปี พ.ศ. 2504-2509 เป็นผลให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว และกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มใหม่คือ กลุ่มนักธุรกิจ เริ่มขยายฐานอำนาจขึ้นมา

ผลจากนโยบายข้างต้น ทำให้สถานีวิทยุกระจายเสียงสมัยนั้นเกิดขึ้นมากเกือบร้อยสถานี ส่วนใหญ่เป็นวิทยุทหารและสถานีที่เน้นเรื่องธุรกิจการค้าเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกัน กรมประชาสัมพันธ์ก็สนองนโยบายรัฐโดยการจัดตั้งกองประชาสัมพันธ์เขต และโรงเรียนการประชาสัมพันธ์ขึ้น ในปี พ.ศ. 2503 และ 2504 ตามลำดับ เพื่อขยายผลนโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล ตลอดจนการจัดตั้งสถานีวิทยุเคลื่อนที่ขึ้น ที่จังหวัดขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2506 พลโทกฤษ ภูณแก่นต์ อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ (2507 : 4) ได้กล่าวว่า

...ทางฝ่ายตรงข้ามได้ใช้วิทยุกระจายเสียง เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการก่อความวุ่นวายและบ่อนทำลายประเทศไทยตลอดมา ฉะนั้นเพื่อให้การรณรงค์ต่อต้านการโฆษณาชวนเชื่อนี้ ได้เป็นไปอย่างรวดเร็วและเข้มแข็งยิ่งขึ้น ทางรัฐบาลสหรัฐอเมริกาจึงได้มีมติบริจาคให้ประเทศไทย ขอยืมสถานีวิทยุกระจายเสียงเคลื่อนที่ขนาด 50 กิโลวัตต์ มาใช้ส่งไปพลางก่อน...

ส่วนรายการข่าววิทยุนั้น รัฐบาลได้ปรับปรุงระเบียบการบริหารงานใหม่ โดยเพิ่มแผนกข่าวประชาสัมพันธ์ขึ้นมาในกองข่าว เพื่อทำงานเผยแพร่ข่าวของทางราชการเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยเฉพาะ (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, 2504 : 72 อ้างถึงใน นฤมล ทับจุมพล, 2531 : 105)

ในขณะเดียวกัน เนื้อหาของข่าววิทยุสมัยนั้น โดยเฉพาะในส่วนของข่าวในประเทศ ประมาณ 90% ของข่าว จะเป็นข่าวของทางราชการโดยตรง ซึ่งจะไปในทำนองเผยแพร่และชี้แจงนโยบายของทางราชการ การเคลื่อนไหวของบุคคลสำคัญ และการบริหารงานด้านต่างๆ ที่ควรแก่การสนใจของประชาชน ซึ่งแหล่งข่าวจะมาจากกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ส่งมาให้กรมประชาสัมพันธ์หรือ

ให้สัมภาษณ์มา (พลเอกสุรจิต จารุเศรษฐี, 2506 : 8, อ้างถึงใน นฤมล ทัບจุมพล, 2531 : 109) รวมทั้งการนำเสนอสารที่ตอกย้ำนโยบายสำคัญ 4 ประการที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น เช่น การตอกย้ำนโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง ดังนี้

...รัฐบาลได้ตัดสินใจแน่วแน่ที่จะต่อต้านการกระทำของคอมมิวนิสต์อย่างเข้มแข็ง ด้วยกฎอัยการศึก ด้วยอำนาจการปฏิวัติ ซึ่งยังมีอยู่ในมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ด้วยกำลังทุกสถานที่รัฐบาลมีอยู่ในมือ...รัฐบาลได้ติดตามความเคลื่อนไหวทุกอย่างของคอมมิวนิสต์ ถ้าจับตัวได้และมีหลักฐานมั่นคง ก็จะลงโทษสถานหนัก... (วิทยุสารประจำวัน, 21 กรกฎาคม 2504 : 2, อ้างถึงใน ศักดินา นิตรกุล ณ อยุธยา, 2526 : 229)

สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2506-2516)

หลังจากอสังกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปลายปี พ.ศ.2506 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ในฐานะ "ทายาททางการเมือง" โดยนโยบายเน้นหนักการต่อต้านคอมมิวนิสต์และการพัฒนาเศรษฐกิจดังเช่นที่ผ่านมา จนทำให้เกิดการแซ่เย้นทางการเมือง ในลักษณะการปิดโอกาสการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนในยุคนั้น โดยเฉพาะสื่อมวลชนของรัฐ จึงเน้นการโฆษณาสร้างความหวาดกลัวเรื่องคอมมิวนิสต์แก่ประชาชนและในขณะเดียวกัน สื่อมวลชนทั้งของรัฐและเอกชน ก็ได้ปรับตัวมาให้บริการด้านโฆษณาแก่ธุรกิจเอกชนมากขึ้น (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2530 : 51-52) แม้จะมีการออก "ระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงของส่วนราชการ พ.ศ.2511" เพื่อกำหนดหลักการทำงานและอนุญาตการโฆษณาทางวิทยุกระจายเสียง แต่ในทางปฏิบัติ ก็ไม่สามารถควบคุมการแสวงหาผลประโยชน์ จากธุรกิจวิทยุกระจายเสียงที่ขยายตัวขึ้นอย่างมากได้

สำหรับกรมประชาสัมพันธ์ มีการปรับปรุงงานกระจายเสียง โดยการขยายกำลังส่งวิทยุ ในปี 2507 ด้วยการติดตั้งเครื่องส่งที่มีกำลังส่งสูงที่สุด

แห่งแรกของประเทศไทยในขณะนั้น ที่ตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม (พลโท กฤษ วัฒนกันต์, 2507 : 4 และ เสี่ยงยม เผ่าทองสุข, 2526 : 60-61) และ จัดตั้งสำนักงานแถลงข่าวไทยขึ้น ที่กรุงเทพมหานคร ประเทศเขมร เพื่อสนับสนุน นโยบายต่อต้านการโฆษณาชวนเชื่อของคอมมิวนิสต์

ในขณะเดียวกัน ราชการข่าวภาคต่างประเทศก็ยังคงนำเสนอสาระใน ลักษณะที่สนองนโยบายของรัฐดั้งเดิม โดยเฉพาะเนื้อหาที่โฆษณานโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ไม่ว่าจะเป็นการออกข่าวการปฏิบัติการกวาดล้างผู้ก่อการร้าย ข่าวการกระทำอันนอกอวกของคอมมิวนิสต์ การขอความร่วมมือจากประชาชนเพื่อ ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ตลอดจนการยกย่องวีรกรรมของผู้ที่ต่อสู้กับคอมมิวนิสต์อย่าง กล้าหาญ ตัวอย่างเช่น

...นายพิชัย วาสนาส่ง เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ของกองบัญชาการปราบปรามคอมมิวนิสต์ได้กล่าวว่า พฤติการณ์ของนายทองและนายเพิ่ม บรรจบปี ดังกล่าวนี้นี้ ได้แสดงออกให้เห็นถึงความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวอย่างยิ่ง เพราะแม้ว่าคนทั้งสองอาจจะเอาตัวรอดได้โดยยอมเป็นสมัครพรรคพวกของผู้ก่อการร้าย แต่ด้วยความยึดมั่นในความรักชาติ คนทั้งสองจึงยอมเสี่ยงชีวิตของตนเอง เข้าทำลายผู้ก่อการร้ายในทันทีที่มีโอกาส ซึ่งนับเป็นตัวอย่างอันดีสำหรับประชาชนชาวไทยที่จะช่วยกันต่อสู้กับศัตรูของชาติ ที่จะกระทำเพื่อความดำรงอยู่ของชาติไทย (วิทยุสารประจำวัน, 12 มกราคม 2511 : 3-4)

ด้วยเหตุที่ข่าววิทยุภาคต่างประเทศสนองนโยบายของรัฐบาลจอมพลถนอมอย่างเห็นได้ชัดนี้เอง จึงปรากฏว่า มีเสียงวิจารณ์ลงในบทความหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น ถึงข่าววิทยุกรมประชาสัมพันธ์ว่าเป็น "...ข่าววิทยุที่ขาดความน่าสนใจหรือการเร่งเร้า มีแต่ความเยิ่นเย้อ และเป็นไปข้างเดียวกับการเป็นกระบอกเสียง..." (เขียน ราณี, 2516 : 8)

ยุควิกฤตการณ์ 14 ตุลา และ 6 ตุลา (พ.ศ.2516-2519)

การบริหารประเทศของรัฐบาลจอมพลถนอมตามแนวเผด็จการทหาร และการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก จนเกิดสภาพที่"แช่เย็น"ทางการเมืองนั้น เป็นชนวนสำคัญที่ทำให้เกิดขบวนการต่อต้านอำนาจรัฐ โดยเฉพาะขบวนการนักศึกษา จนนำไปสู่การปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งส่งผลให้ระบบอุปถัมภ์แบบเผด็จการถล่มทลายลง และเปิดโอกาสให้ระบอบประชาธิปไตยกลับมามีบทบาทอีกครั้ง ในขณะที่เดียวกันกลุ่มทหารและตำรวจก็เสียความน่าเชื่อถือลง แต่กลุ่มนักศึกษาปัญญาชนและกลุ่มนายทุนก็เริ่มมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น

เมื่อการบริหารประเทศเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น สื่อมวลชนต่างๆ ภายหลังก.ศ.2516 ก็มีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารมากขึ้นด้วย ทำให้เกิดการขยายตัวของสื่อมวลชนในยุคนั้นอย่างรวดเร็ว แต่คุณภาพส่วนใหญ่จะสนองผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นหลัก โดยในส่วนของวิทยุกระจายเสียง ถูกนำไปใช้ในธุรกิจบันเทิงและโฆษณาอย่างไร้ระเบียบ และมีสถานีวิทยุเถื่อนก่อตั้งขึ้นเป็นจำนวนมาก จนรัฐบาลต้องออก "ระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2518" และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ หรือ กบว. ขึ้นมาดูแลผลประโยชน์ในกิจการด้านการกระจายเสียงส่วนในด้านการเมือง มีการรวมกลุ่มของผู้มีแนวคิดอนุรักษนิยมแบบทหาร จัดตั้งชมรมวิทยุเสรีโจมตีแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์ออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ โดยมีพันโทอุทการ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นหัวหน้าฝ่ายรายการ และกองทัพเป็นผู้สนับสนุน

สำหรับวิทยุแห่งประเทศไทย การเสนอข่าวสารต่างๆก็มีอิสระมากขึ้นด้วยเช่นกัน เดิมนั้นข่าววิทยุเป็นเพียงสื่อในการรายงานข่าวเหตุการณ์ต่างๆในกรอบที่รัฐบาลกำหนดเท่านั้น แต่ในภายหลังวิกฤตการณ์แล้ว กลับสามารถเสนอเนื้อหาสาระได้หลากหลายขึ้น ดังที่ ธีระวิวัฒน์ ประกอบผล (2528 : 247) กล่าวว่

...การเล่นอ่าวนั้น แม้ว่าจะมีรูปแบบคงเดิม คือค่อนข้างเป็น
 ขาวเป็นทางการ แต่บุคคลที่เป็นข่าวและให้สัมภาษณ์มีลักษณะที่หลากหลาย
 หลายมากขึ้น มิได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่มีตำแหน่งในวงราชการระดับสูง
 อย่างแต่ก่อน พรรคการเมืองต่างๆเป็นข่าวมากขึ้น... เป็นความ
 คลี่คลายของการเล่นอ่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
 ที่มีลักษณะหลากหลายมากขึ้น และวิธีการเล่นอ่าวเป็นข่าวประกอบเสียง

นอกจากนี้ เพราะผลจากการมีเสรีภาพทางความคิดเห็นมากขึ้น จึง
 เป็นครั้งแรกที่มีการเปิดโอกาสให้ผู้ลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคการเมือง
 ต่างๆหาเสียงได้ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ด้วยข้อ
 ความยาวไม่เกิน 1 นาที ภายหลักรายการข่าวภาคถ่ายทอด 7.00 และ
 20.00 น. แต่ต้องเป็นแถบเสียงที่ผ่านการตรวจต้นฉบับจาก กบว. แล้ว
 (ประถม สมัครพงศ์, 2517 : 25)

อย่างไรก็ตาม แม้เสรีภาพในการทำข่าวจะมีมากขึ้น แต่รัฐก็ยังคง
 เข้ามาควบคุมรายการภาคข่าวทางวิทยุด้วยเช่นกัน โดยการกำหนดระเบียบให้
 "สถานีวิทยุกระจายเสียงทุกสถานีจะต้องถ่ายทอดข่าว หรือรายการอื่นๆที่สำคัญ
 จากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ตามที่ กบว. กำหนด" (กรมประ
 ชาสัมพันธ์, 2530 : 44) และมีการออกหนังสือเวียนเพื่อตักเตือน หากสถานี
 วิทยุแห่งใดไม่ทำการถ่ายทอดข่าวภาคบังคับตามที่ กบว. กำหนด

แม้การได้มาซึ่งเสรีภาพภายหลังการโค่นล้มรัฐบาลแบบเผด็จการทหาร
 ลงได้ จะเป็นสิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่พึงพอใจ แต่การบริหารประเทศของรัฐ
 บาลพลเรือนหลังจากนั้น กลับประสบปัญหามากมาย โดยเฉพาะปัญหาการแตก
 แยกทางความคิดและอุดมการระหว่างกลุ่มนักศึกษา กับกลุ่มทหาร ซึ่งเป็นตัวแปร
 สำคัญที่ผลักดันให้เกิดวิกฤตการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ขึ้นมา และทำให้โครงสร้าง
 สังคมกลับไปสู่การควบคุมแบบเผด็จการอีกครั้ง ด้วยการยึดอำนาจทางการเมือง
 ของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ภายใต้อำนาจของ พลเรือเอกสงัด ชลออยู่
 เป็นผลให้นักศึกษาบางส่วนถูกจับและบางส่วนหลบหนีเข้าป่า (ลิขิต ธีรเวคิน,
 2530 : 384)

ในวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งหลังนี้ เห็นได้ชัดว่าวิทยุกระจายเสียงเป็น
 เวทีการต่อสู้ทางการเมืองสำหรับกลุ่มอนุรักษ์นิยมทหาร โดยเฉพาะรายการของ
 ชมรมวิทยุเสรี ที่ออกอากาศโจมตีการกระทำของกลุ่มนักศึกษา ตลอดจนการ
 ออกอากาศเสนอให้มีการฆ่าคนลักลอบสามหมื่น เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
 ("สถานีวิทยุกระจายเสียง(ทหาร)บนธุรกิจแห่งผลประโยชน์", 2522 : 21)
 และในขณะเดียวกัน ก็มีคำสั่งห้ามออกอากาศบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลาดัง
 กล่าว เพื่อมิให้ความคิดของกลุ่มนักศึกษามีโอกาสออกมาต่อต้านฝ่ายทหารได้
 อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตาม สำหรับข่าววิทยุแห่งประเทศไทย แม้จะไม่ได้แสดง
 บทบาททางการเมืองที่สนับสนุนกลุ่มทหารมากเท่ากับสถานีวิทยุทหาร แต่ก็ยังทำ
 หน้าที่ในฐานะสถานีวิทยุของทางราชการเช่นเดิม โดยเฉพาะการออกข่าว
 จากทางฝ่ายรัฐบาลในเชิงไกลเกลี่ยว่า รัฐบาลตระหนักถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น
 ตลอด และพยายามจะดำเนินการให้เหตุการณ์ต่างๆคลี่คลายไปโดยเรียบร้อยใน
 ที่สุด (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2528 : 278)

ยุทธการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน (พ.ศ. 2519-2520)

ภายหลังการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร
 ได้บริหารประเทศในลักษณะเผด็จการพลเรือน ที่มีทหารเป็นผู้คุ้มครอง และ
 แนวนโยบายที่เด่นชัดของรัฐบาลชุดนี้ก็คือ นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง
 โดยมีการพยายามนำลัทธิชาตินิยมแบบ จอมพล ป. กลับมาบริหารประเทศ
 อีกครั้ง ดังทัศนะของนายธานินทร์ที่ว่า

... ถ้าคอมมิวนิสต์เข้าไทยได้ เราจะมีเอกราช เราจะมีชาติ
 ศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือเราจะต้องตกไปเป็นข้าของจักรวรรดิ
 นิยมคอมมิวนิสต์หรือไม่ ในด้านศึกจากนอกประเทศนั้น เราต้องดูบุญ

หากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ว่า เขาปรารถนาอะไร ยอดปรารถนาของฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็คือการครองโลก ถึงเวลาแล้วครับที่สังคมนานาชาติในโลกเสรีต้องร่วมมือร่วมใจกันพิจารณาปัญหานี้ เพื่อปกป้องไม่ให้ชาวโลกเสรีต้องตกไปอยู่เป็นเหยื่อจักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์...

(วิทยุสารประจำวัน, 15 ตุลาคม 2519 : 7)

ด้วยเหตุที่คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง ทำให้เสรีภาพของสื่อมวลชนต้องหยุดชะงักลง รัฐบาลมีการออกหนังสือพิมพ์เอง สิ่งปิดและถอนใบอนุญาตหนังสือพิมพ์ ตลอดจนเนรเทศนักข่าวต่างประเทศ และจับกุมบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ต่างๆ หลายครั้ง (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2528 : 266-269) ส่วนวิทยุกระจายเสียง มีการออกคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 15 ในวันที่ 8 ตุลาคม 2519 เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ สำหรับรายการภาคข่าว ภาคความรู้ ภาคบันเทิง โฆษณาและบริการธุรกิจ โดยหลักเกณฑ์สำคัญจะต้องเสนอรายการเพื่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติ และจะต้องไม่มีข้อความในทางที่เป็นการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีการกำหนดให้สถานีวิทยุทุกแห่งถ่ายทอดเสียงเพลงชาติจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยทุกวันในเวลา 8.00 และ 18.00 น. (กรมประชาสัมพันธ์, 2530 : 88-89, 101) ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการดำเนินนโยบายชาตินิยมของรัฐบาล

จากการที่สถานการณ์การเมืองได้จำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชนลง ส่งผลให้ข่าววิทยุกรมประชาสัมพันธ์ มีการคลี่คลายตัวไปตามนโยบายของรัฐบาลชุดใหม่ โดยการหันกลับไปใช้วิธีการทำข่าวแบบเดิม เหมือนในช่วงก่อน 14 ตุลาคม 2516 คือ เป็นข่าวพิธีการ และจำกัดอยู่แต่เฉพาะในวงการบริหารเท่านั้น (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2528 : 291) ส่วนเนื้อหาที่มีการเสนอข่าวการต่อต้านคอมมิวนิสต์อยู่เสมอ ทั้งข่าวเหตุการณ์ชายแดน คำชี้แจงของรัฐบาลต่อการกระทำของคอมมิวนิสต์ ผลการปราบปรามผู้ก่อการร้ายทั่วราชอาณาจักร ตลอดจนข่าวการกระทำอันอกอากของคอมมิวนิสต์ ดังเช่น

...จากการวิเคราะห์ข่าวสาเหตุที่ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์โจมตีครั้งนี้ อาจเนื่องมาจากต้องการข่มขวัญ และไม่ต้องทำให้ประชาชนเป็นกำลังของบ้านเมือง แต่อย่างไรก็ตามการกระทำของผู้ก่อการ

ร้ายคอมมิวนิสต์ครั้งนี้ทำให้ฝ่ายตนเองเสียผลทางจิตวิทยามาก เพราะทำให้ประชาชนได้ทราบถึงความโหดร้ายทารุณ ที่ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ฆ่าได้แม้กระทั่งประชาชนที่ไม่มีอาวุธ... และเนื่องจากในระยะแรกประชาชนตกใจและเสียขวัญกันมาก เจ้าหน้าที่ตำรวจทหารก็ได้ออกชี้แจงและบำรุงขวัญประชาชน เพื่อให้ประชาชนอบอุ่นใจขึ้นและไม่รู้สึกว่าคุณทอดทิ้ง (วิทยุสารประจำวัน, 16 มีนาคม 2520 : 2)

นอกจากนี้ การที่คำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 15 ได้ตอกย้ำระเบียบปฏิบัติเดิมของสถานีวิทยุทุกแห่งที่ว่า "...ให้ทำการถ่ายทอด [ข่าว - ผู้เขียน] จากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ตามกำหนดเวลาเดิมดังนี้ 7.00 น.-8.00 น., 12.30 น.-12.45 น., 19.00 น.-19.20 น. และ 20.00 น.-20.30 น...." และ "...นอกจากเวลาที่กำหนดดังกล่าวแล้ว ให้ทุกสถานีคอยรับฟังและถ่ายทอดรายการข่าวที่สำคัญที่ออกจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยทุกครั้ง..." (กรมประชาสัมพันธ์, 2530 : 88) ยิ่งแสดงให้เห็นว่า ข่าววิทยุแห่งประเทศไทยในช่วงเวลานั้นเป็นการทำงานเพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของรัฐ ดังเช่นทุกยุคที่ผ่านมา

ยุคการปรับท่าทีของรัฐโดยใช้วิธีการอ้อมซอมทางการเมือง (พ.ศ.2520-2531)

สมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (พ.ศ.2520-2523)

หลังจากคณะรัฐบาลเผด็จการพลเรือนบริหารประเทศได้ไม่ถึงหนึ่งปี ก็เกิดการแตกแยกขึ้นระหว่างทหารกับรัฐบาล พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ จึงทำการยึดอำนาจอีกครั้ง และแต่งตั้ง พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยบริหารประเทศตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตย แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลชุดนี้กลับประสบปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองอย่างหนัก ที่สำคัญได้แก่ ปัญหาค่าครองชีพสูง ปัญหาเงินเฟ้อเงินฝืด ปัญหาราคาค่าไฟฟ้าและน้ำมันขึ้นสูงมาก และเกิดวิกฤตการณ์ในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อพรรคฝ่ายค้านขอเปิด

อภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีบางคน จนในที่สุด พลเอกเกรียงศักดิ์จึงได้ตัดสินใจลาออก ในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2523

ในยุคนี้ รัฐบาลได้ออกระเบียบควบคุมการทำงานของวิทยุกระจายเสียงเพิ่มขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล โดยให้สถานีวิทยุทุกแห่งถ่ายทอดเสียงรายการ "เพื่อแผ่นดินไทย" ของกองบัญชาการทหารสูงสุด ทุกวันในเวลา 18.00-18.20 น. เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ (กรมประชาสัมพันธ์, 2530 : 106-111)

ส่วนกรมประชาสัมพันธ์นั้น ได้มีการจัดตั้งสำนักงานแถลงข่าวไทยขึ้นที่กัวยาลัมเปอร์ มาเลเซีย และที่เจดดาห์ ซาอุดีอาระเบีย เพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของจำนวนแรงงานไทยที่ไปทำงานในตะวันออกกลาง สำหรับข่าววิทยุขึ้นยังคงเป็นสื่อที่ทำงานสนองนโยบายของรัฐบาลเช่นเดิม กำจัด กิพานิช อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์สมัยนั้น กล่าวถึงข่าววิทยุแห่งประเทศไทยว่า "ผมเห็นด้วยที่วิทยุควรเสนอข่าวสองด้าน... แต่ข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ คุณก็น่าจะทราบ ว่าทำไมเป็นอย่างนี้" ("สถานีวิทยุกระจายเสียง(ทหาร)บนธุรกิจแห่งผลประโยชน์", 2522 : 21) ด้วยเหตุนี้ในด้านเนื้อหาของข่าว ที่ปรากฏในวิกฤตการณ์ต่างๆที่กล่าวมาตอนต้น จึงนำเสนอทัศนะที่เข้าข้างฝ่ายรัฐบาลอยู่เสมอ อาทิ ข่าวในลักษณะตอบโต้พรรคฝ่ายค้านในวิกฤตการณ์ในสภา ดังนี้

พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวที่รัฐสภา เมื่อคำวานนี้ (11 ต.ค.) เกี่ยวกับการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลว่า บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ให้ความเห็นอย่างกว้างขวาง ซึ่งทางรัฐบาลได้รับฟังเอาไว้มาก การอภิปรายเป็นไปอย่างสุภาพมาก ที่ว่าอภิปรายหนักนั้นไม่เห็นหนักหนาอะไรเลย...

ต่อข้อถามที่ว่า ในการอภิปรายครั้งนี้ บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พวกมันตั้งว่าทางรัฐมนตรีตอบไม่ตรงประเด็น นายกรัฐมนตรีตอบว่า ไม่เห็นจะไม่ตรง ถามอย่างไรก็ตอบไปอย่างนั้น อาจจะมีฟังไม่รู้เรื่องหรือตรงจนถูกใจดำเข้าก็ได้...

(วิทยุสารประจำวัน, 12 ตุลาคม 2522 : 3)

สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531)

ในสมัยที่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น บรรยากาศการลงทุนทางธุรกิจเติบโตขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และกลุ่มนักธุรกิจนายทุนต่างก็เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาสู่วงการเมืองมากขึ้น รัฐบาลเองก็ดำเนินนโยบายแก้ปัญหาต่างๆที่สืบต่อมาจากรัฐบาลชุดก่อน ในขณะเดียวกัน ก็กำหนดแผนพัฒนาชนบทและมุ่งเน้นการปราบปรามคอร์รัปชันโดยยึดหลักใจซื่อมือสะอาด ส่วนนโยบายที่เด่นชัดที่สุดของรัฐบาลชุดนี้ ก็คือ การใช้นโยบายคืนสู่เหย้าของนักศึกษาที่หนีเข้าป่า ในช่วง 6 ตุลาคม 2519 และการออกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่ 6/2523 และ 6/2525 เพื่อลดความตึงเครียดทางการเมือง และแสดงถึงการปรับเปลี่ยนท่าทีของรัฐ จากการใช้กำลังปราบปรามเป็นยุทธวิธีแบบสันติ โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาที่กลับใจหันกลับมาช่วยกันพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศ

พัฒนาการของสื่อมวลชนในช่วงนี้ แม้จะมีเสรีภาพตามวิถีทางแห่งระบอบประชาธิปไตยก็ตาม แต่นักวิชาการบางคนเห็นว่า ด้วยกฎหมายและระเบียบต่างๆนั้น ทำให้สื่อมวลชนมีบทบาทที่ค่อนข้างจำกัดในทางการเมือง (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2526 : 18) สำหรับวิทยุกระจายเสียงนั้น ในขณะที่การเติบโตด้านธุรกิจขยายตัวไปอย่างเต็มที่ แต่ในทางการเมือง กบว. ได้ออกระเบียบควบคุมการดำเนินงานหลายประการ และในขณะเดียวกัน วิทยุกระจายเสียงก็ยังคงฐานะเป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะกรณีการออกกระจายเสียงต่อสู้กันระหว่างรัฐบาล โดยกองอำนวยการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่จังหวัดนครราชสีมา กับกลุ่มทหารหนุ่มผู้ก่อการรัฐประหาร ที่ยึดสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็นที่ตั้ง (วิเทศกรณีย์ และ สมบูรณ์ คนฉลาด, 2524 : 815-851) และกรณีการใช้วิทยุโจมตีนักการเมืองที่ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญตามแนวทางของกองทัพก ภายใต้อำนาจการว่า "ระเบียงข่าว" ("วิทยุทหารกระบอกเสียงที่เสรี", 2526 : 31)

สำหรับรายข่าววิทยุคนนั้น เนื้อหารายการยังคงมีลักษณะสนองนโยบายของรัฐบาลดังเช่นที่ผ่านมา โดยเฉพาะข่าวการประชาสัมพันธ์ผลงานเด่นๆหรือผลสำเร็จของรัฐบาล เช่น การจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 ฯลฯ หรือข่าวที่โน้มเอียงไปในลักษณะการรักษาสถาบันประโยชน์

ของรัฐบาล ในกรณีที่มีวิกฤตการณ์เกิดขึ้น เช่น เหตุการณ์รัฐประหารของกลุ่มทหารหนุ่ม เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2524 ฯลฯ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นายบุญชู โรจนเสถียร ประธานคณะอนุกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ฝ่ายเอกชน ได้กล่าวว่า เป็นพระราชพิธีที่สวยงามมาก และเป็นที่ประทับใจสำหรับทุกคน สิ่งต่างๆได้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อยสมกับความภาคภูมิใจ ซึ่งชาวต่างประเทศที่มาร่วมในพิธีต่างมีความรู้สึกว่าเป็นพระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่มาก และเป็นพระราชพิธีเก่าแก่ไม่เคยพบในประเทศใดมาก่อน...

(วิทยสารประจำวัน, 6 เมษายน 2525 : 3)

เช้าวันนี้ (7 เม.ย. 24) ที่ทำเนียบรัฐบาล ก่อนเข้าประชุมคณะรัฐมนตรี พันเอกถนัด คอมันตร์ รองนายกรัฐมนตรี กล่าวถึงกรณีที่มีผู้ก่อความไม่สงบขึ้นว่า นับว่าเป็นแผนร้ายที่มีราคาค่อนข้างแพง ทำให้ประเทศชาติต้องสูญเสีย คิดเป็นหลายร้อยล้านบาท นับเป็นเรื่องน่าเสียดายที่มีเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น

รองนายกรัฐมนตรีกล่าวต่อไปว่า อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาเหตุการณ์กลับคืนสู่สภาพปกติได้ในระยะเวลาอันสั้น เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี เป็นผู้ทำอะไรได้ถูกต้อง โดยใช้ความสุ่มรอบคอบ ทำให้ประเทศชาติมีความสูญเสียน้อยกว่าที่คาดคิดไว้มาก การกระทำของนายกรัฐมนตรีในครั้งนี้ได้รับคำชมเชยจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก และเชื่อมั่นว่าประชาชนทุกคนคงจะสนับสนุนนายกรัฐมนตรีและรัฐบาลต่อไป...

(วิทยสารประจำวัน, 8 เมษายน 2524 : 13)

นอกจากนี้ ประเด็นพิจารณาในข่าววิทยุเรื่อง การพัฒนาชนบท นั้น เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่วิทยุแห่งประเทศไทยให้ความสนใจนำเสนอ เพราะสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า มิติเรื่องการพัฒนา นั้น ถูกเสนอในมุมมองของส่วนกลางหรือจากสายตาของรัฐบาลเป็นหลัก ในขณะที่องค์กรเอกชนหลายแห่งในยุคนั้น ได้นำเสนอมุมมองของการพัฒนาประเทศ ที่มา

จากสภาพความเป็นจริงและวิถีชีวิตของประชาชนในชนบท มิใช่จากมิติของส่วนกลางเพียงอย่างเดียว

ด้วยเหตุนี้ ชาววิทยุในสมัยพลเอกเปรมจึงสอดคล้องกับที่ Ubonrat Siriyuvasak and Jumpol Rodcumdee (2526 : 118-137) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า สถานวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยยุคนี้ เป็นสถานีวิทยุที่ยังคงให้ความสำคัญเป็นพิเศษ กับการผลิตรายการให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล กบว. และกรมประชาสัมพันธ์เอง ซึ่งทำให้การสร้างสรรคงานของผู้ผลิตรายการค่อนข้างเป็นไปอย่างจำกัด เมื่อเปรียบเทียบกับสถานีวิทยุแห่งอื่น จึงเป็นที่น่าเสียดายว่า สถานวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีบุคลากรที่ได้รับการศึกษาและฝึกฝนมาอย่างดี แต่นโยบายของรัฐบาลและลักษณะทางการเมืองเป็นส่วนสกัดกั้นการเติบโตของความคิดสร้างสรรค์ ในการผลิตรายการไปโดยปริยาย

จากการวิเคราะห์ประวัติข่าววิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ ในรอบ 60 ปีที่ผ่านมา เราสามารถสรุปได้ว่า แท้ที่จริงแล้ว แม้ว่าในระยะแรกข่าววิทยุจะเป็นสิ่งที่ถือกำเนิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะชนชั้นเจ้านาย แต่เมื่อสถานการณ์ของกิจการวิทยุกระจายเสียงมีการเติบโตขึ้นมากอย่างรวดเร็ว และสามารถเข้าถึงประชาชนในระดับล่างได้เป็นอย่างดี ทำให้รัฐเล็งเห็นผลประโยชน์จากสื่อประเภทนี้ และขยายบทบาทเข้ามาควบคุมการดำเนินงานของสื่อตลอดจนรายการข่าววิทยุด้วยเช่นกัน โดยการอ้างกรรมสิทธิ์ในความเป็นสาธารณสมบัติในคลื่นวิทยุนั่นเอง

ในส่วนของการคลี่คลายตัวของข่าววิทยุตลอด 60 ปีที่ผ่านมา นั้น จะเห็นได้ชัดว่า สถานภาพความเป็นกลไกในการสร้างความชอบธรรมของรัฐดูจะไม่เปลี่ยนแปลงเลย เช่นเดียวกับภาพพจน์ (image) ขององค์กรผู้ผลิตข่าวที่เป็น "นายหน้าห่อ" ของรัฐบาลในทุกยุคนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นส่วนเทคนิคการกระจายเสียง เนื้อหารายการ การบริหารงาน กฎระเบียบต่างๆ ตลอดจนนโยบายองค์กรหรือกรมประชาสัมพันธ์เองที่มีการควบคุมสั่งการจากรัฐมาโดยตลอด ได้สนับสนุนให้โครงสร้างที่มองในแง่ประวัติศาสตร์นี้ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพดังกล่าวไปได้เลย

หากพิจารณาต่อไปอีกถึงบทบาทของข่าววิทยุในแต่ละยุค จะเห็นว่า นอกจากมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมร่วมสมัยแล้ว ยังสอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐในแต่ละยุคด้วย โดยเริ่มต้นตั้งแต่ความเป็นเครื่องมือของรัฐในการเผยแพร่ความรู้ในระบอบประชาธิปไตยของคณะราษฎร ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จากนั้นข่าววิทยุก็มีบทบาทในการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมและลัทธิผู้นำ ตามนโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นกลไกสร้างความชอบธรรมในอำนาจปกครองแบบเผด็จการทหาร และการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ต่อมาข่าววิทยุก็มีบทบาทในการรองรับการเติบโตของแนวคิดประชาธิปไตย ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึงการเป็นเครื่องมือของรัฐในยุคเผด็จการพลเรือนต่อต้านคอมมิวนิสต์สมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร และในที่สุดก็ยังคงสถานภาพในการเป็นสื่อสร้างความชอบธรรมของรัฐในยุคพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งเป็นช่วงแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเต็มที่และจริงจัง

อย่างไรก็ตาม หากมองในมิติของกรมประชาสัมพันธ์เองแล้ว ดูเหมือนว่าข่าววิทยุในยุคหลังๆ จะลดความสำคัญในการเป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ของรัฐที่ลดน้อยลงกว่าในอดีต เพราะมีการทำทนายและแข่งขันกับสื่อมวลชนแขนงอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะข่าวโทรทัศน์ที่สามารถนำเสนอได้ทั้งภาพและเสียงในเวลาเดียวกัน แต่กระนั้นก็ตาม ในมิติของรัฐ ข่าววิทยุไม่ว่าจะยุคใดสมัยใดก็จำเป็นต้องอยู่ภายใต้กรอบที่รัฐสร้างขึ้น เพื่อรับใช้ผลประโยชน์ทางอุดมการณ์ตลอด 60 ปีที่ผ่านมา

การศึกษาประวัติศาสตร์ที่กล่าวนี้ เป็นจุดเริ่มต้นในการทำความเข้าใจความเป็นมา ก่อนที่จะนำเข้าสู่ประเด็นปัญหาหลักในปัจจุบัน ภาพกว้างๆ ของปรากฏการณ์ในอดีตย่อมทำให้คำอธิบายในปัจจุบันชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ อาคม พฤษยะ (2526 : 25-26) กล่าวว่า

... มนุษย์มีอดีตของตนเอง ความรู้เกี่ยวกับอดีตเหล่านี้ แม้มิได้ผ่านการศึกษาในชั้นเรียน มนุษย์ก็มีอยู่โดยอาศัยการบอกเล่า การ

อบรมสั่งสอน และทางอื่นๆ... เหตุฉะนั้นความรู้เกี่ยวกับอดีต จึงเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดการกระทำของคนในปัจจุบันอย่างยิ่ง ประวัติศาสตร์สอนให้รู้ถึงอดีตเหล่านั้น และทำให้คนที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ เข้าใจความคิดของคนอื่นๆในสังคมนั้นๆได้กระจ่างขึ้น...

เพราะฉะนั้น ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ภูมิหลังชาววิทยุกรรมประชาสัมพันธน์นี้ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยโยงภาพให้เราเห็นว่า ปราบกฏการณ์ในปัจจุบันนี้ เป็นการสืบเนื่องและหล่อหลอมมาด้วยความเป็นไปและการคลี่คลายทางประวัติศาสตร์ ด้วยข้อสรุปในขั้นต้นที่ว่า ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา 60 ปีของชาววิทยุ มีการคลี่คลายตัวไปตามลักษณะทางอุดมการณ์ของรัฐในแต่ละยุค ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่โครงสร้างการทำงานชาววิทยุในปัจจุบัน จะดำเนินไปเพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของรัฐดังที่เคยเป็นมาในอดีตเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การตรวจสอบขั้นต่อไป ในส่วนโครงสร้างขององค์กรและการทำงานชาววิทยุกรรมประชาสัมพันธน์ในปัจจุบันว่า ปฏิบัติการดังกล่าวมีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานด้านอุดมการณ์ของรัฐด้วยหรือไม่ และอย่างไร ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไป

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย